

Bogács. Ember és környezete a Bükkalján 2. Bogács a török hódoltság idején

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

Bogács. Ember és környezete a Bükkalján 2.

Bogács a török hódoltság idején

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

2.1. A TÖRÖK URALOM KIÉPÜLÉSE

A középkor végére a Kárpát-medence egésze kétségtelenül európai műtájjá változott: a

természetes tájakból változatos, többnyire földműves műtájak alakultak ki. De e változatosság mellett erőteljesen bontakozott ki egyfajta egység is: a lakosság döntően magyar, a település- és úthálózat úgy alakult ki, hogy sugárrendszerének középpontjában a főváros szerepet betöltő Buda állt. [1] Ennek az állapotnak a török háborúk és a hódoltság ideje vetett véget. A legfontosabb tényezővé az vált, hogy az ország két évszázadra harctérre változott, melynek következtében mind az anyagi- mind az emberi pusztulás olyan méreteket öltött, hogy súlyos következményei szinte a mai napig nem enyésztek el. Elég, ha csak a lakosság drasztikus csökkenésére, színmagyar területek végleges eltűnésére utalunk. [2]

A török állam nagyon hamar kiépítette közigazgatási rendszerét a hódoltsági területeken. A meghódított részek az állam tulajdonába kerültek, magántulajdon tehát nem létezett. Az alacsonyabb rangú tisztségviselők (*tímárok, ziámetek*) ugyan *hász* birtokadományban részesültek, de ez csak bizonytalan idejű használati jogot jelentett.

[3]

A hatalmi központot minden feltétel nélkül kiszolgáló vezető réteget az adófizető *ráják*

tartották el. A paraszt-akár mohamedán volt, akár nem- tulajdonképpen röghöz volt kötve, csak akkor költözhetett el, ha helyettest ültetett maga helyére.

[4]

A közigazgatás legnagyobb egysége a *vilajet* volt. Ezek *szandzsákra* oszlottak, míg a legkisebb egységek a *náhiyék* lettek.

Hazánkban a török gyorsan idomult a helyi viszonyokhoz. A török telepesek - ellentétben a Balkánon kialakult gyakorlattal - a falvakban nem, csak a várakban, városokban telepedtek le, ahol elkülönülten éltek. Ez azt jelentette, hogy a uralmuk alá került falvak lakosságának jelentős része - feltéve, ha túlélte a pusztításokat - helyén maradhatott vagy a harcok végeztével visszatelepülhetett. [5]

A török polgári igazgatás meglepően gyorsan megjelent a hódító sereg nyomában. Amint valamely falu behódolt, azonnal *defterbe* vétetett, vagyis lakosságát házanként összeírták, s terheit megállapították. Az új földesurak a helyi szokások szerint vetették ki adójukat, melyet természetesen jócskán megtoldottak. A tizedet most is természetben kellett fizetni, de lehetőség nyílt annak megváltására is. A harácsot és a többi központi adónemet pénzben hajtották be. A falvakat, melyet ugye nem laktak törökök, továbbra is a helyi önkormányzati

szervek igazgatták, de ez természetesen nem jelentette azt, hogy a hatóságok ellenőrzése itt ne lett volna állandó. [6]

2.2. BOGÁCS A TÖRÖK ADÓÖSSZEÍRÁSOK TÜKRÉBEN

Bogács is hódoltsági terület volt. Adója először 160, majd 400, egy 1582-es összeírás szerint már 500 forint volt. Fülel ostroma idején ismét 500 forintban állapodtak meg, de azt a lakosok nem tudták fizetni. Ezért leszállította a török 150 forintra az adót, de ezt sem bírta el a falu, s mivel 1593 óta csak a felét fizették a kiszabottnak, igen nagy félelemben voltak, hogy a török végképp felperzseli falujukat. Az állami adó összegét egyébként a következőképp állapította meg a török: *”Évenként ötven akcse dzsizje-adót fizet az, akinek ingósága 300 akcsét ér, vagyis aki házában, szőlején és földjén kívül, marháit, házában belül lelhető holmiját és hordaiban levő borát számítva, 300 akcse értékkel rendelkezik...”*

[7]

300 akcse abban az időszakban pontosan 6 magyar forintnak felelt meg, tehát a török által kivetett adó pontosan megegyezik a magyar országgyűlés által 1547-ben telkenként kivetett rovásadó összegével.

[8]

Ugyanilyen súlyos terhet jelentett a lakosságnak a földesúr által követeltek, melyek jól nyomon követhetők a szandzsák-összeírások által. Ezek olyan kimutatások, melyek a bevételezhető kincstári jövedelmet összegzik. Rendeltetésüket tekintve leginkább az urbáriumokhoz hasonlíthatók, céljuk hasonló: írásban rögzíteni a lakosság szolgáltatás kötelezettségeit. Jellemzője, hogy ezek a kötelezettségek összesítve, tehát az egész településre együttesen kivetítve vannak nyilvántartásba véve, tehát e szolgáltatásokért a lakosok közösen feleltek. [9] Ezek az összeírások számunkra azért rendkívül fontosak, mert képet kapunk településünk életmódjáról, arról, hogy milyen szerepet töltött be a földművelés, a szőlőtermesztés, hogy rendelkezett e megvámolható kereskedelmi forgalommal, hogy volt-e malma, milyen volt az állattenyésztése. Mivel a török nem adóztatta a szarvasmarha- és lótenyésztést, ezért erről nem kaphatunk információt, pedig mindenképpen jelentős szerepe lehetett. Az adatokból kirajzolódhat egyes tájegységek azonos termelési profilja és gazdasági erőviszonya. [10]

Bogács esetében egy 1570-es szandzsák-összeírást vehetünk alapul. [11] A falu ekkor a hatvani szandzsákhoz, ezen belül az egri náhijéhez tartozott. Később Jászberénybe fizették adójukat a helybeliek. A szandzsák-összeírás az adókötelesek név szerinti felsorolásával kezdődik. Bogácson húsz háztartás vétetett számba.

[12]

A török jövedelme tizedből és adókból 16900 akcsét tett ki. Ez részletekre lebontva így mutatott:

Bogács. Ember és környezete a Bükkalján 2. Bogács a török hódoltság idején

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

Kapu, 20		1000
Gyümölcstized		
Búza, 470 kila		5640
Len- és kenderized		120
Kevert gabona, 375 kila		2250
Tüzifa és szénadó		500
Musttized, 1500 pint		4500
Menyasszonyadó		64
Puttonyadó		86
Csősztartási adó		40

Bogács. Ember és környezete a Bükkalján 2. Bogács a török hódoltság idején

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

Báránytized, 75 darab		1125
Hordóadó		45
Lencse		35
Sertésadó		370
Borsó- és babtized		
Birtoklási adó		25
Káposzta- és répatized		80
Pap István malma a Hord ér partján,		
1 kerekű		50
Fokhagyma- és vereshagymatized		62
A bírságpénzek fele		75

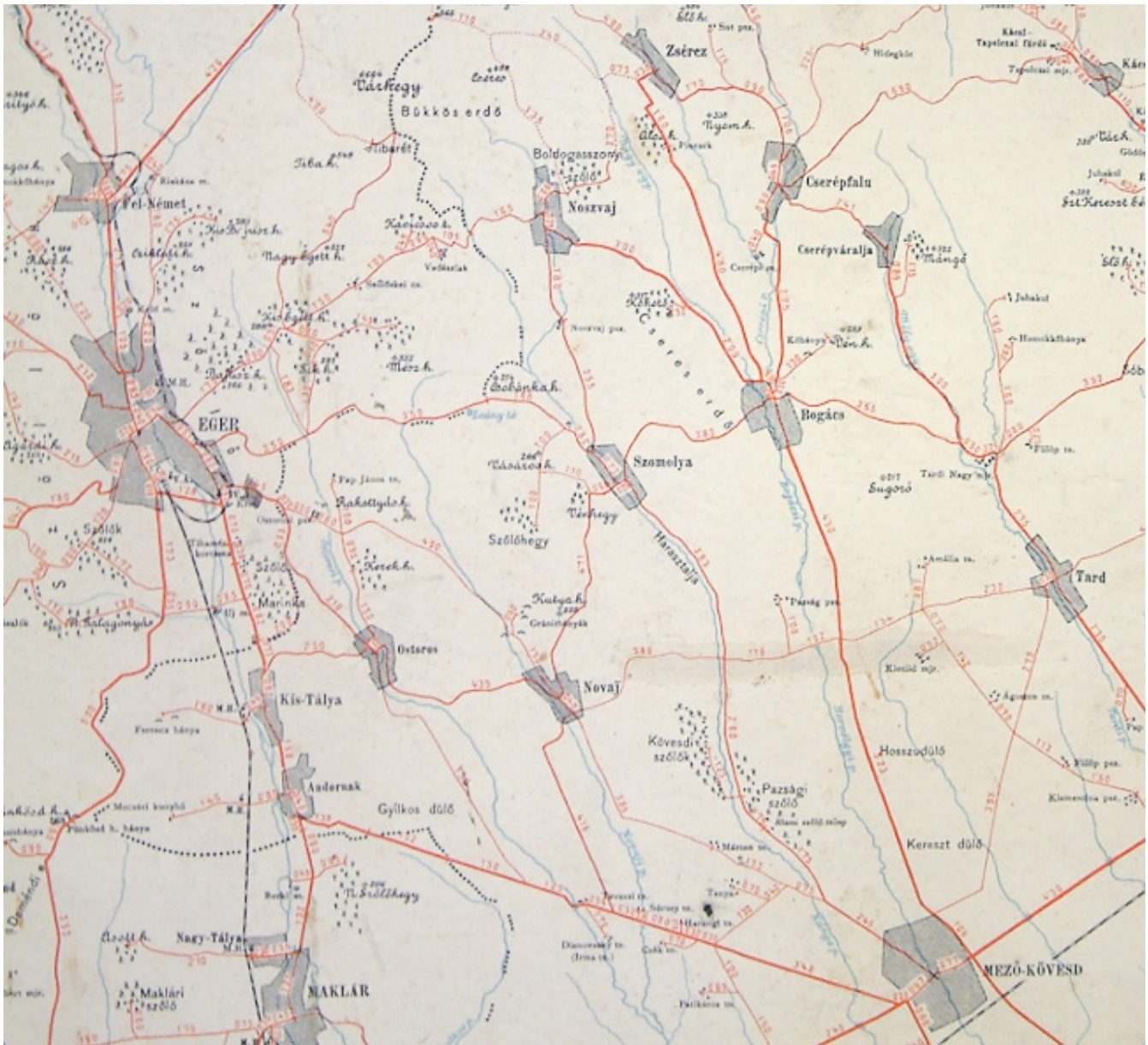
Méhkastized		733
-------------	--	-----

A szandzsák-összeírások adatainak megbízhatósága gyakran megkérdőjelezhető, így érdemes lenne összehasonlítani az esetlegesen rendelkezésre álló magyar forrásokkal. Vizsgálatunk szempontjából azonban ezek az adatok is hasznos információkat közölnek.

Pontosan kirajzolódik az a kép, mely szerint a falu határának kihasználásában a gabona és a szőlő termesztésének jutott meghatározó szerep, melyekből jellemzően természetben kellett adójukat leróni. A búzát természetették leginkább, közel másfélszer annyit, mint az összes más gabonafajtából. Fontosságát jelzi, hogy ára duplája volt a többi gabonáénak, ezért külön rovatba vették fel az összeírók. [\[13\]](#) Sajnos arról nincsen adatunk, hogy mekkora területeket bírtak a falu jobbágjai, így részletekbe menően nem lehet elemezni, de az mindenképpen bizonyítottnak látszik, hogy a falu földművelésében a gabona - elsősorban a búza - termesztése volt az elsődleges.

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

2.3. ÚJRALEPÜLÉS ÉS ÚJJAEPÜLÉS A TÖRÖK HÓDOLTSÁG UTÁN

A török kiűzése, majd a Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke után egy új korszak nyílt Magyarországon politikai és gazdasági életében egyaránt. Megindult a kultúrtáj rekonstrukciója, a benépesítés, a terület- és gazdaságfejlesztés. [31] A 18. század eleji állapotokról az 1715. és az 1720. évi országos összeírások segítségével tájékozódhatunk. Az 1715-ös adóösszeírás célja az volt, hogy előkészítse a portális adóról a földadóra való áttérést.

[32]

Bogácsnál a következőt állították:

[33]

Bogács. Ember és környezete a Bükkalján 2. Bogács a török hódoltság idején

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

Nemes		0
-------	--	---

Magyar		13
--------	--	----

Szántóföld		72,5 köblös
------------	--	-------------

Mezővárosi polgár		0
-------------------	--	---

Német		0
-------	--	---

Irtvány		
---------	--	--

Jobbágy		0
---------	--	---

Tót vagy ruthén		0
-----------------	--	---

Rét		39 kaszás
-----	--	-----------

Zsellér		0
---------	--	---

Szerb-horvát			0
--------------	--	--	---

Bogács. Ember és környezete a Bükkalján 2. Bogács a török hódoltság idején

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

Szőlő		21 kapás
-------	--	----------

Taksás, szabados		13
------------------	--	----

Oláh		0
------	--	---

--

Egyéb		0
-------	--	---

--

--

Az 1715. évi összeírás adatai ellen panaszt nyújtottak be a megyék és a városok, mivel sokallták a rájuk kivetett portaszámot. Az udvar viszont éppen az adó emelésének reményében adott helyt a panasznak, s ezért 1720-ban újabb összeírást rendelt el. [\[34\]](#)

Így festett öt évvel később a falu: [\[35\]](#)

Nemes		0
-------	--	---

Magyar		17
--------	--	----

Bogács. Ember és környezete a Bükkalján 2. Bogács a török hódoltság idején

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

Szántóföld		141,5 köblös
------------	--	--------------

Mezővárosi polgár		0
-------------------	--	---

Német		0
-------	--	---

Irtvány	
---------	--

Jobbágy		17
---------	--	----

Tót vagy ruthén		0
-----------------	--	---

Rét			31 kaszás
-----	--	--	-----------

Zsellér		0
---------	--	---

Szerb-horvát		0
--------------	--	---

Szőlő		27 kapás
-------	--	----------

Bogács. Ember és környezete a Bükkalján 2. Bogács a török hódoltság idején

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

Taksás, szabados		0
------------------	--	---

Oláh		0
------	--	---

--

Egyéb			0
-------	--	--	---

--

--

Írta: Kürtössy Péter

2012. március 25. vasárnap, 07:41 - Módosítás: 2012. március 25. vasárnap, 08:28

[35]